

**РАДЯНСЬКИЙ СУД І ПРАВОСУДДЯ
ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ 1930-Х – СЕРЕДИНИ 1940-Х РР.:
РЕЦЕПЦІЯ В СУЧАСНІЙ РОСІЙСЬКІЙ ІСТОРИЧНО-ПРАВОВІЙ НАУЦІ**

**THE SOVIET COURT AND JUSTICE DEPARTMENTS
(SECOND HALF OF 1930-MID 1940-IES.):
RECEPTION IN THE MODERN RUSSIAN HISTORICAL-LEGAL SCIENCE**

Потильчак Б.О.,

*викладач кафедри правознавства
Інституту політології та права*

Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

В історіографічному огляді зроблено спробу з'ясувати рівень аналізу та особливості висвітлення в працях сучасних російських істориків-правознавців, що охоплюють період від початку 1990-х рр., проблематики історії радянського суду і судочинства напередодні та в роки Другої світової війни і війни з Німеччиною. Констатується наявність у сучасній російській історично-правовій науці дискусії щодо ступеню інтегрованості судової вертикалі держави в програму політичних репресій, трактування ролі, місця та конкретних функцій судів різних рівнів у реалізації репресивної політики влади в період масового терору, напередодні та в роки війни. Автори-ревізійністи критично налаштовані щодо значення системи загальних судів у масових репресіях, і переконані у відповідальності судів за вчинене беззаконня. Вчені-традиціоналісти вважають причетність судової системи держави до масових репресій незначною.

Ключові слова: історично-правознавчі дослідження, радянський суд, судова система, масові репресії, Друга світова війна, дослідники-традиціоналісти, вчені-ревізійністи.

В историографическом обзоре сделана попытка выяснить уровень анализа и особенности освещения в трудах современных российских историков права, охватывающих период с начала 1990-х гг., проблематики истории советского суда и судопроизводства накануне и в годы Второй мировой войны и войны с Германией. Констатируется наличие в современной российской историко-правовой науке дискуссии о степени интеграции судебной вертикали государства в программу политических репрессий, трактовке роли, места и конкретных функций судов различных уровней в реализации репрессивной политики властей в период массового террора, накануне и в годы войны. Авторы-ревизионисты критически настроены относительно роли судебной системы в массовых репрессиях, и убеждены в ответственности судов за совершаемые беззакония. Ученые-традиционалисты считают причастность судебной системы государства к массовым репрессиям незначительной.

Ключевые слова: историко-правоведческие исследования, советский суд, судебная система, массовые репрессии, Вторая мировая война, исследователи-традиционалисты, ученые-ревизионисты.

The attempt to ascertain the level of analysis the issues of the history of the Soviet court and legal proceedings before and during the Second World War and the war with Germany by modern Russian historians-jurists (from the early 1990-ies) was done in historiographic research. It is noted on presence of debate in the modern historical-legal science about the extent of vertical integration of the judiciary in the state program of political repression, the interpretation of the role, place and specific functions of the courts at various levels in the implementation of the repressive policy of the government during the period of mass terror, before and during the war. Revisionists critic the meaning of the general court in mass repression, and believe in the court's liability for acts of lawlessness. Traditionalists consider the involvement of the judicial system of the state to the low mass arrests.

Key words: historical and jurisprudential research, Soviet court, judiciary, mass repression, World War II, traditionalists, revisionists.

Постановка проблеми. Вивчення актуальної наукової тематики історично-правознавчих досліджень 90-х рр. ХХ-го – початку ХХІ ст. демонструє зростання в останні роки фахової зацікавленості вчених проблематикою історії юстиції, суду і судочинства на різних етапах розвитку радянської державності, зокрема й в роки Другої світової війни. Друга половина 30-х рр. ХХ ст. в історії радянського судочинства стала часом завершення централізації судової системи й остаточного зосередження функцій судового управління в межах керованої Й.В. Сталіним і його оточенням вертикалі союзно-республіканського наркомату юстиції. У роки війни з нацистською Німеччиною судова система держави зазнала значних змін і трансформацій, пов'язаних з перебудовою та при-

стосуванням роботи органів юстиції до умов воєнного часу, припиненням роботи судів на окупованих територіях, їх евакуацією в тил, а згодом і відновленням діяльності на визволених від окупантів теренах. Через закритість архівних фондів та серйозні ідеологічно-цензурні обмеження дослідження окреслених проблем в радянській історично-правовій науці не відзначалося інтенсивністю. Ситуація стала іншою наприкінці 1980-х – на початку 1990-х рр., коли демократичні зміни в суспільстві, пов'язані з Перебудовою і наступним розпадом СРСР, започаткували особливий період в історіографії проблеми: марксистсько-ленінська методологія з її принципами партійності та класовості поступалася місцем іншим підходам у вивченні минулого.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Науковим підґрунтям дослідження стали роботи К.А. Алакпарова [1], О.І. Казакова [2], О.Я. Кодінцева [3], І.Л. Лезова [4], І.К. Шабанової [5], Є.В. Штепи [6] автори яких здійснили історіографічні огляди праць своїх російських колег-сучасників, присвячених вивченню проблем історії радянського суду і правосуддя другої половини 30-х – першої половини 40-х рр. XX ст. У сучасній українській історично-правовій літературі означені питання не розроблялися.

Мета дослідження. Історіографічний огляд має на меті з'ясувати рівень аналізу та особливості висвітлення в працях сучасних російських істориків-правознавців, що охоплюють період від початку 1990-х рр., проблематики історії радянського суду і судочинства напередодні та в роки Другої світової війни і війни з Німеччиною.

Виклад основного матеріалу. Початок 1990-х рр. поклав відлік новітнього етапу історично-правового вивчення проблематики конституційно-правового статусу, повноважень і конкретних напрямів діяльності судових органів Союзу РСР і союзних республік у системі радянського правосуддя 30-х – 40-х рр. XX ст., що триває й до сьогодні. Звільнившись від партійно-ідеологічного диктату й цензурних обмежень, історики та правознавці, передусім у пострадянських державах, отримали змогу вивчати цей тематичний зріз більш об'єктивно, на основі розсекречених архівних джерел і з нових світоглядно-методологічних позицій. Вагомий внесок у вивчення окресленої історично-правової проблематики зробили російські вчені, які започаткували її розробку в ході вивчення політичних репресій в СРСР сталінської епохи.

Переосмислення тоталітарного минулого СРСР розпочали журналісти, публіцисти та історики ще наприкінці 1980-х рр., спочатку навіть не залучаючи до кола власної аргументації недоступні їм тоді архівні джерела. В юридичних, історичних і громадсько-політичних журналах публікувалися оглядові статті, в яких переважало негативне ставлення до радянської юстиції [7; 8; 9; 10]. Не дивлячись на те, що авторські, часто емоційні, оцінки далеко не завжди адекватно відображали реальну судову практику періоду 1930-х – 1940-х рр., безсумнівним позитивом таких робіт стало розширення дослідницької проблематики, напрацювання нових тем майбутніх історично-правових студій.

В останні два десятиліття вченими-юристами та істориками Російської Федерації розробляється цілий ряд тем, пов'язаних з вивченням особливостей діяльності органів радянської юстиції періоду сталінського тоталітаризму, зокрема й воєнної доби 1941–1945 рр. Увагу російських колег привертають і дотичні до тематики судочинства питання діяльності правоохоронних органів, суду, прокуратури, адвокатури окресленого періоду, що вивчаються як на загальнодержавному (СРСР і Російська Федерація), так і на регіональному (окремі автономні утворення, регіони та області) рівнях. Методологічне значення в цьому зв'язку мають загальні праці російських

вчених, присвячені історії судової системи, судоустрою і судочинства Росії різних періодів, зокрема й радянського [11; 12; 13]. Утверджуючи тисячолітню імперську схему історії суду і правосуддя в Росії від часів Русі, автори цих праць органічно вписують у цей послідовний ряд і юстицію періоду сталінського тоталітаризму 30-х – початку 50-х рр. XX ст. Далеко не найвдаліша спроба простежити еволюцію історичних форм судоустрою в країнах світу і в Росії від часів перших східних деспотій та афінської демократії до радянського періоду належить В.П. Палченкову. Намагаючись сформулювати власні рецепти принципів сучасної йому російської судової реформи, автор, у межах предмету своєї праці, запропонував короткі історичні огляди судових систем Стародавнього світу, західноєвропейського середньовіччя, Давньої Русі, Московської держави, Російської імперії та СРСР. В окремому параграфі, проте дуже коротко і загально, дисертант викладає історію радянського судоустрою та аналізує еволюцію його засадничих принципів [14].

Одне з ключових питань, яке намагалися з'ясувати дослідники – ступінь інтегрованості вертикалі загальних судів СРСР і союзних республік у програму масових політичних репресій. Особливу увагу проблемі практичної реалізації формально демократичних принципів судочинства, закріплених у Конституції СРСР 1936 р. приділяє у своєму дослідженні І.Л. Лезов [4]. На думку автора, розглядаючи кримінальні й цивільні справи в більшості випадків, радянські загальні суди дотримувались демократичних конституційних принципів. На прикладах із судової практики дисертант не зовсім переконливо намагається показати жорстке й безкомпромісне ставлення судів вищих рівнів до спроб місцевих судів посилювати карну репресію під виглядом боротьби з «ворогами народу». Позитивною стороною роботи є докладний розгляд автором судової статистики другої половини 30-х рр. XX ст., даних про масові політичні репресії позасудових каральних органів. Компаративний аналіз цього матеріалу дозволив І.Л. Лезову стверджувати, що діяльність загальних судів різних рівнів у другій половині 1930-х рр., як правило, ґрунтувалася на принципі «економії репресій» [15, с. 22–23]. У руслі проблеми функціонування судових органів РРФСР передвоєнного періоду розглядає аспект законодавчого закріплення радянських принципів організації суду та правосуддя у другій половині 1930-х рр. К.А. Алакпаров [1]. Аналізуючи не стільки реальну судову практику, скільки чинне радянське законодавство про судоустрій, дослідник явно перебільшив позитивну роль останнього. Побіжно торкаючись фактів посилення судових репресій, автор перекладає відповідальність за «перегини» з партійного керівництва на рядових некваліфікованих суддів. При цьому не робиться спроба проаналізувати причини залучення до відправлення правосуддя некомпетентних суддів. К.А. Алакпаров не намагається виявити ступінь впливу на рішення судів з боку партійних і радянських органів, не робить жодних кроків, аби з'ясувати ступінь відповідальності партійних чинов-

ників за порушення законодавства, розв'язування масових судових репресій [16, с. 8]. Насправді ж аналіз радянських реалій останніх передвоєнних років показує зворотній бік практичного застосування судового законодавства: характерною особливістю радянського суду сталінської доби було очевидне розходження офіційних документів і публічних гасел режиму з його реальними діями.

Державна політика в системі органів юстиції СРСР у 1933–1956 рр. стала предметом дослідження в працях О.Я. Кодінцева. Зокрема, дослідник вивчає судово-управлінську специфіку діяльності радянських судів і наркоматів юстиції СРСР і союзних республік напередодні та в роки війни з Німеччиною [17; 18; 19; 20], простежує еволюцію судової системи СРСР цього періоду [21; 22, 23], аналізує особливості процесу відновлення органів юстиції у визволених від окупантів західних районах держави, зокрема й Української РСР, у 1942–1945 рр. [24], а також розглядає проблему кадрового забезпечення роботи радянських судів у 1941–1945 рр. [25]. Судову реформу 1936–1938 рр. вчений характеризує як черговий експеримент сталінського режиму в системі юстиції, у ході якого республіканські судові органи остаточно були підпорядковані Москві, а нечіткість розмежування повноважень Верховних судів СРСР і союзних республік та відповідних Народних комісаріатів юстиції породжували конфлікти між юридичними інститутами. Відстежуючи специфіку функціонування органів сталінської юстиції в роки війни з Німеччиною, автор наголошує на скороченні цивільних органів правосуддя, браку суддівських кадрів, їх низькому загальноосвітньому й фахово-теоретичному рівні підготовки [26 с. 34].

Особливості застосування кримінально-процесуального законодавства в ході підготовки і проведення резонансних політичних процесів 1934–1941 рр., зокрема й за участю Верховного суду СРСР, аналізує у своєму дисертаційному дослідженні І.О. Грищенко [27]. Досліджуючи проблему юридичної відповідальності в роки війни з Німеччиною, акцентує увагу на особливостях радянського кримінального, кримінально-процесуального законодавства і кримінального правосуддя 1941–1945 рр. Д.В. Бондаренко [28]. Вивченню каральної політики Радянської держави та специфіки судочинства в справах про державні злочини в роки війни з Німеччиною, присвятив своє історично-правове дослідження В.А. Лисов. Студіюючи питання щодо реалізації процесуального законодавства в ході розгляду судами окремих кримінальних справ політичного характеру, автор (на прикладах правозастосовної практики 1941–1945 рр.) аналізує кримінально-процесуальні дії в справах про державні злочини вищого командного складу Західного фронту (1941 р.) і про звірства нацистських окупантів на території Краснодарського краю РРФСР (так званий Краснодарський процес 1943 р.) [29].

Сучасним трендом російських історично-правових студій радянської юстиції в окреслених хронологічних межах є її регіональний аспект. Так, на-

приклад, формування і розвиток судових органів Мордовії в другій половині 1930-х рр. аналізувала О.В. Брижинська. Авторка намагалася виявити особливості становлення нових правових принципів правосуддя і судових правових інститутів на рівні радянської автономної республіки [30]. Еволюція радянської судової системи на території Північного Кавказу, механізм формування й функціонування регіональних судових інститутів, їх діяльність і принципи організації у 20-х – 40-х рр. ХХ ст. вивчалися О.І. Слюсарєвою [31]. Історія органів суду та прокуратури Іркутської області другої половини 1930-х рр. розкривається в дисертації Н.А. Какоурової. Дослідниця аналізує процес реорганізації судової системи за новим законодавством про судоустрій 1938 р., досліджує питання підготовки суддівських кадрів, простежує їх динаміку, звертає увагу на правовий статус суддів і їхнє матеріальне становище. Важливі зауваження автора дисертації стосуються впливу ідеології і політики періоду масових репресій на радянське правосуддя [32]. Історичні аспекти становлення і розвитку судової системи в регіоні Середнього Зауралля (тодішньої Омської області РРФСР) у другій половині 30-х рр. ХХ ст. вивчала І.К. Шабанова. Критично поставившись до наукової аргументації окремих своїх попередників (наприклад, І.Л. Лезова та К.А. Алакпарова), дисертантка запропонувала власне трактування особливостей судової практики в регіоні в період масових репресій другої половини 1930-х рр. На думку науковця, у період 1928–1938 рр. радянська судова система виконала поставлене перед нею режимом завдання сприяння державним політичним кампаніям [16, с. 21]. Судову систему Сибіру в умовах радикальної перебудови суспільних відносин у СРСР другої половини 1930-х рр. намагається вивчати Д.Ю. Міхеєв. Дослідник реконструює процес розвитку і функціонування судів регіону, виявляє їх місце і роль у системі регіонального управління на піку репресій [33].

Історично-правовий аспект проблеми судової відповідальності за військові злочини, скоєні на території СРСР в період війни з Німеччиною, досліджував О.Є. Єпіфанов. Відомий фахівець вивчав питання призначення покарання гітлерівським військовим злочинцям і їхнім співникам, а також аналізував відповідне судочинство в 1942–1945 рр. [34]. Вивчення та аналіз досвіду правового регулювання організації та діяльності військових трибуналів військ НКВС СРСР у роки німецько-радянської війни, визначення їх ролі та місця в радянській судовій системі цього історичного періоду стали метою дисертаційної праці В.В. Обухова [35].

У російській історично-правовій науці залишаються практично не розробленими питання організації, колегіальної та контрольної діяльності вищих органів судової влади, як на рівні СРСР, так і окремих союзних республік. Виключення становить захищена 2013 р. в Білгороді кандидатська дисертація Є.В. Штепи [6]. Розглядаючи умови виникнення, механізм формування і діяльності Верховного суду Російської Федерації за сімдесят років (з 1923-го по

1991-й), автор досліджує взаємодію вищого судового органу республіки з іншими органами юстиції і державної влади, виявляє етапи становлення і розвитку Верховного суду РРФСР, розкриває особливості правового становища цього інституту судової влади на кожному з них. Серед іншого, дисертант аналізує особливі риси судової політики Радянської Росії, характеризує юрисдикцію Верховного суду РРФСР і виявляє його місце в системі судоустрою республіки в другій половині 30-х – 40-х рр. XX ст. Автор відзначає, що до початку 1940-х рр. судова система РРФСР і основні засади судочинства республіки були сформовані. На думку Є.В. Штепи, війна хоч і внесла суттєві корективи в організацію діяльності Верховного суду, проте не вплинула на його юрисдикцію, що, як і до цього, обмежувалась розглядом справ у першій і другій інстанції, наглядом за діяльністю судів нижчого рівня, ревізійною роботою та узагальненням судової практики, внесенням до органів юстиції пропозицій щодо забезпечення діяльності судів у воєнний час [6, с. 16]. Все ж обмежений формат кваліфікаційної праці та широкі хронологічні рамки дисертації не дозволили її автору більш предметно зосередитись на специфіці діяльності вищого органу в системі судів загальної юрисдикції РРФСР у роки війни, зокрема в період після визволення від нацистів окупованих у 1941–1944 рр. територій республіки. Що стосується спеціальних досліджень російських вчених з історії правового інституту Верховного суду другої половини 1930-х – 1940-х рр., то на сьогодні подібні праці відсутні. Останнє робить завдання вивчення названого сегменту радянської судової системи особливо актуальними.

Висновки. Здійснений у форматі статті короткий огляд праць сучасних російських істориків і правників у царині досліджень радянської юстиції другої половини 30-х – першої половини 40-х рр. XX ст. засвідчує тематично-аспектне різноманіття подібних студій. За останні двадцять років російськими дослідниками досить активно вивчалися та продовжують розроблятися питання: законодавчого закріплення та практичної реалізації принципів радянської

судової реформи 1936–1938 рр.; державної політики в системі органів юстиції; функціонування судів різних рівнів, органів військової юстиції, прокуратури та адвокатури в передвоєнний період і в роки війни з Німеччиною; особливостей радянського кримінального, кримінально-процесуального законодавства і кримінального правосуддя 1941–1945 рр., а також проблеми кримінального покарання військових злочинців.

В осмисленні ступеню інтегрованості вертикалі загальних судів СРСР і союзних республік у програму політичних репресій, трактуванні ролі, місця та конкретних функцій судів різних рівнів у реалізації репресивної політики влади в період масового терору, напередодні та в роки війни сучасна російська історично-правова література представляє дві протилежні позиції. Більшість авторів (їх називають ревізіоністами) критично налаштовані щодо оцінок ролі і значення системи загальних судів у масових репресіях і переконані, що судова система поряд із спецслужбами та позасудовими репресивними органами несе свою долю відповідальності за вчинене беззаконня.

Вчені-традиціоналісти, хоч і визнають причетність судової системи держави до масових репресій, вважають таку незначною і загалом схильні вбачати в діяльності загальних судів в окреслений період практичну реалізацію демократичних принципів Конституції 1936 р. і законодавства про судоустрій 1938 р. Очевидні злочини сталінізму вони воліють пов'язувати з діяльністю НКВС, органів прокуратури і позасудових репресивних органів. «Недоліки та перегини» судової системи такі дослідники пояснюють скоріше притаманною часу непрофесійністю суддівських кадрів, аніж втручанням у роботу судів вищих партійних органів та репресивної юстиції.

Характеризуючи становище суду і судочинства в 1941–1945 рр., російські дослідники загалом сходяться на думці про спричинене війною скорочення системи загального цивільного судочинства і посилений розвиток структур мілітарної юстиції у вигляді численних військових трибуналів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Алакпаров К.А. Становление отечественного суда и формирование принципов судопроизводства в 1917–1936 гг. : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 «Теория и история права и государства; история правовых учений» / К.А. Алакпаров. – М., 2005. – 20 с.
2. Казаков А.И. Органы судебного управления РСФСР в период с 1930 по 1970 год : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 «Теория и история государства и права; история политических и правовых учений» / А.И. Казаков. – Свердловск, 1984. – 17 с.
3. Кодинцев А.Я. Государственная политика в системе органов юстиции СССР в 1933–1956 гг. : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 «Теория и история государства и права; история политических и правовых учений» / А.Я. Кодинцев. – Екатеринбург, 2010. – 21 с.
4. Лезов И.Л. Советский суд в 1917-1940 гг. : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 «Теория и история государства и права; история политических и правовых учений» / И.Л. Лезов. – М., 1998. – 161 с.
5. Шабанова И.К. Становление и развитие советской судебной системы в Среднем Зауралье : 1918–1938 гг. : дис. ... канд. ист. наук : 07.00.02 «Отечественная история» / И.К. Шабанова. – Тюмень, 2009. – 226 с.
6. Штепа Е.В. Правовое положение Верховного Суда в судебной системе РСФСР (1923–1991 гг.) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 «Теория и история права и государства; история учений о праве и государстве» / Е.В. Штепа. – Ставрополь, 2013. – 22 с.
7. Гордон Л.А. Что это было? Размышления о предпосылках и итогах того, что случилось с нами в 30–40-е годы / Л.А. Гордон, Э.В. Клопов. – М. : Политиздат, 1989. – 319 с.
8. Суровая драма народа: ученые и публицисты о природе сталинизма / сост. Ю.П. Сенокосов. – М. : Политиздат, 1989. – 512 с.

9. Маслов В.П. Вопреки закону и справедливости / В.П. Маслов, Н.Ф. Чистяков. – М. : Знание, 1990. – 64 с.
10. Борин А.Б. Закон и совесть: за кулисами известных событий: о судебной практике во времена культа личности / А.Б. Борин. – М. : Политиздат, 1991. – 285 с.
11. Власов В.И. История судебной власти в России. – Кн. 2 (1917–2003 гг.) / В.И. Власов. – М. : Спутник-Плюс, 2004. – 332 с.
12. Абдулин Р.С. Судебная система России: традиции и современность (историко-правовой аспект) / Р.С. Абдулин. – Курган, 2005. – 123 с.
13. Бабенко В.Н. История суда России (IX – начало XXI в.). М. : Изд-во Российского государственного торгово-экономического ун-та, 2005. – 223 с.
14. Палченков Основы судоустройства по судебной реформе в Российской Федерации: Общетеоретические и историко-правовые аспекты : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 «Теория права и государства; История права и государства; История политических и правовых учений» / В.П. Палченков. – Волгоград, 2001. – 170 с.
15. Лезов И.Л. Советский суд в 1917–1940 : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 «Теория права и государства; История права и государства; История политических и правовых учений» / И.Л. Лезов. – М., 1998. – 24 с.
16. Шабанова И.К. Становление и развитие советской судебной системы в Среднем Зауралье : 1918–1938 гг. : автореф. дис. ... канд. ист. наук : 07.00.02 «Отечественная история» / И.К. Шабанова. – Тюмень, 2009. – 26 с.
17. Козинцев А.Я. Суды в СССР как органы судебного управления в конце 30-х годов XX века / А.Я. Козинцев // Сборник научных трудов: Гуманитарные науки. – Сургут : Изд-во СурГУ, 2007. – Вып. 26. – С. 160–166.
18. Козинцев А.Я. Суды в СССР как органы судебного управления в 1941–1945 гг. / А.Я. Козинцев // Сборник научных трудов: Гуманитарные науки. – Сургут : Изд-во СурГУ, 2008. – Вып. 30. – С. 120–124.
19. Козинцев А.Я. Наркомат Юстиции СССР как орган судебного управления накануне и в годы Великой Отечественной войны / А.Я. Козинцев // Юриспруденция. – 2008. – № 12. – С. 77–87.
20. Козинцев А.Я. Наркоматы юстиции союзных республик как органы судебного управления накануне и в годы Великой Отечественной войны / А.Я. Козинцев // Военно-юридический журнал. – 2008. – № 12. – С. 38–42.
21. Козинцев А.Я. Реорганизация советской судебной системы по закону о судоустройстве 1938 года / А.Я. Козинцев // Наука и инновации XXI века : мат-лы VIII окр. конф. молодых ученых, Сургут, 22–23 ноября 2007 г. в 2 т. – Сургут гос. ун-т. – Сургут: Изд-во СурГУ, 2008. – Т. 1. – С. 183–184.
22. Козинцев А.Я. Эволюция судебной системы в СССР накануне и во время войны / А.Я. Козинцев // Администратор суда. – М. : Юрист. – 2010. – № 1. – С. 25–29.
23. Козинцев А.Я. Государственная политика в СССР в 30–50-е гг. XX века в сфере юстиции : [монография] / А.Я. Козинцев. – Куртамыш : ГУЛ «Куртамышская типография», 2008. – 600 с.
24. Козинцев А.Я. Восстановление органов юстиции в западных районах СССР в 1942–1945 гг. / А.Я. Козинцев // История государства и права. – 2010. – № 1. – С. 28–30.
25. Козинцев А.Я. Кадровый состав советских судов в 1941–1945 гг. / А.Я. Козинцев // Администратор суда. – М. : Юрист, 2011. – № 1. – С. 37–40.
26. Козинцев А.Я. Государственная политика в системе органов юстиции СССР в 1933–1956 гг. : автореферат дис. ... док. юрид. наук : 12.00.01 «Теория и история права и государства; история учений о праве и государстве» / А.Я. Козинцев. – Екатеринбург, 2010. – 42 с.
27. Грищенко И.А. Законодательство об уголовном судопроизводстве по преступлениям против советской власти и его реализация в период наиболее масштабных политических репрессий в СССР: 1934–1941 гг. : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 «Теория и история права и государства; история учений о праве и государстве» / И.А. Грищенко. – Краснодар, 2007. – 223 с.
28. Бондаренко Д.В. Юридическая ответственность в условиях военного положения: На опыте Великой Отечественной войны 1941–1945 гг. : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 «Теория и история права и государства; история учений о праве и государстве» / Д.В. Бондаренко. – М., 2005. – 223 с.
29. Лысов В.А. Карательная политика Советского государства и особенности судопроизводства по государственным преступлениям в период Великой Отечественной войны (1941–1945 гг.): историко-правовое исследование : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 «Теория и история права и государства; история учений о праве и государстве» / В.А. Лысов. – Краснодар, 2008. – 223 с.
30. Брыжинская Е.В. Формирование и развитие судебных органов Мордовии в 1917–1937 гг. : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 «Теория и история права и государства; история учений о праве и государстве» / Е.В. Брыжинская. – Саранск, 2006. – 231 с.
31. Слюсарева О.И. История развития судебной системы на Северном Кавказе в 20-х – 40-х годах XX века: На примере Ставропольского и Краснодарского краев : дис. ... канд. ист. наук : 07.00.02 «Отечественная история» / О.И. Слюсарева. – Ставрополь, 2002. – 183 с.
32. Какоурова Н.А. История органов суда и прокуратуры Иркутской области в 1920–1930-е гг. : дис. ... канд. ист. наук : 07.00.02 «Отечественная история» / Н.А. Какоурова. – Иркутск, 2006. – 238 с.
33. Михеев Д.Ю. Суды Сибири в условиях радикальной перестройки общественных отношений (1928–1938 гг.) : автореф. дис. ... канд. ист. наук : 07.00.02 «Отечественная история» / Д.Ю. Михеев. – Новосибирск, 2012. – 22 с.
34. Епифанов А.Е. Ответственность за военные преступления, совершенные на территории СССР в период Великой Отечественной войны: Историко-правовой аспект : дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.01 «Теория и история права и государства; история учений о праве и государстве» / А.Е. Епифанов. – М., 2001. – 445 с.
35. Обухов В.В. Правовые основы организации и деятельности военных трибуналов войск НКВД СССР в годы Великой Отечественной войны 1941–1945 гг.: Историко-правовое исследование : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 «Теория и история права и государства; история учений о праве и государстве» / В.В. Обухов. – М, 2002. – 228 с.